

LUCIE JÍLKOVÁ, KAMILA MRAZKOVÁ, HELENA ŐZŐRENCIK, ED., JAK JE DŪLEŹITÉ MÍTI STYL. POCTA JANĚ HOFFMANNOVĚ, Praha: Vydalo NLN, s.r.o., 2020, 561 s.

Lucie Jílková, Kamila Mrazková, Helena Őzŏrencik, ed., *How important it is to have a style. Tribute to Jana Hoffmannov*

Zamieszczony w tym tomie „Stylistyki” okolicznościowy tekst Jiřiho Zemana o Janie Hoffmannovej powstrzymuje autora niniejszej recenzji od rozwiniętej wypowiedzi o Jubilatce, ktŏrej poświęcone zostało kolektywne przedsięwzięcie wydawnicze zatytułowane *Jak je dŭleŹit mti styl*. Nie mogę jednak sobie odmŏwić złozenia Janie najserdeczniejszych gratulacji i Źycze, a takŹe podziękowa oraz wyrażenia wdzięczno za dar Jej obecności z nami i za Jej naukowe dzieło (mierzone liczb 550 publikacji!). Czynię to w imieniu wsny, Redakcji „Stylistyki” i nieco uzurpując sobie takie prawo takŹe w imieniu Komisji Stylistycznej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistŏw oraz całej polskiej i międzynarodowej społeczności stylistycznej.

W wielu językach funkcjonuje frazeologizm *mieć (swŏj) styl*, w ktŏrym pojęcie *styl* jest predykatem pozytywnie wartościującym. UŹywamy go, gdy mówimy o kimś, Źe się nam podoba i wysoko cenimy sposŏb jego bycia i zachowania. Inicjatorzy uhonorowania Jany Hoffmannovej księg jubileuszową wybrali bardzo trafny tytuł tejŹe księgi – odnosi się on i do osoby Jubilatki, i do Jej dzieła. Zarazem trudno mi się powstrzymać – choć moŹe zabrzmie

to nieco małostkowo – od wyrażenia żalu i pretensji, że międzynarodowa wspólnota stylistyczna, której Jubilatka od kilku dziesięcioleci jest aktywnym członkiem, dowiaduje się o jubileuszu niejako *post factum* i że do książki nie zaproszono choćby w ograniczonej liczbie jej reprezentantów z kilku krajów słowiańskich.

W księdze obok tekstu o Jubilatce i wykazu Jej publikacji (za lata 1974–2019) znalazły się 34 artykuły czeskich i słowackich Autorów. Są to przednie nazwiska czeskiej i słowackiej lingwistyki, której dokonania i zdobyty dzięki nim prestiż budzą powszechny i zasłużony szacunek. Warto więc przyjrzeć się zawartości książki.

Ofiarowane Jubilatce teksty zostały przez Redaktorki tomu przydzielone do pięciu części, co ma odpowiadać głównym obszarom współczesnych badań stylistycznych i zainteresowaniom samej Honorowanej Osoby. W części **I. Stylistika a její teoretické reflexe** (s. 23–120) znalazło się osiem tekstów, spośród których najbardziej ogólny, filozoficzny charakter mają artykuły **Juraja Dolníka i Jana Kořenského**.

W pierwszym – *Existenčný základ jazykového štýlu* – Autor traktuje o egzystencjalnych fundamentach stylu. Spekulatywnie rekonstruuje narodziny człowieka jako podmiotu kulturowego, który stopniowo nabywa – przekraczając potrzeby biologiczne – zdolność interpretowania świata. Dokonuje się to wraz z kształtowaniem się świadomości oraz języka, co pozwoliło na rozumienie świata przez pryzmat znaków. Już we wczesnej fazie ewolucji człowiek zyskał rudymenarną wiedzę doświadczeniową, że istnieje korelacja między sposobem działania a jego efektem. W tym widzi J. Dolník przesłanki formowania się (proto)dyspozycji stylowej. Tłumaczy to naturalny i intuicyjny charakter zjawiska stylu, jak również jego wszechobecność, nie tylko w sferze działalności językowej.

J. Kořenský w tekście (*Wittgensteinovy*) *cesty ludické hypotéze řeči* wraca do jednej z filozoficznych koncepcji mowy, do hipotezy ludycznej. Przywołuje w tym kontekście i interpretuje poglądy L. Wittgensteina i jego pojęcie gry językowej, które najkrócej dałoby się przedstawić następująco: gra językowa to język wraz z czynnościami, w które wchodzi. Autor nie zgadza się ze wprowadzaniem hipotezy ludycznej do instrumentalnej koncepcji języka. Uważa, że trzeba tę hipotezę rozumieć konsekwentnie jako interakcjonistyczną. Środki wyrazu aktualnie konstruują swoje znaczenia w procesach interakcji i mają fluktuacyjny charakter. Procesy komunikacji są w niej traktowane jako rezultat

monizacji dualnej opozycji *langue – parole*. Późny Wittgenstein stworzył więc podstawy do odejścia od aksjomatyzacji tej opozycji oraz od instrumentalizmu. Jego teoria odróżnia się od komunikacyjno-pragmatycznego myślenia o języku, które – zdaniem Kořenského – często ma deklaracyjny charakter, trwając na bardzo starych podstawach.

Dwa kolejne teksty zajmują się sytuacją poznawczą w stylistyce. **Ol'ga Orgoňová** pokazuje różne oblicza współczesnego zwrotu komunikacyjno-pragmatycznego, odwołując się do myślenia stylistycznego w stylistyce słowackiej, czeskiej, polskiej, rosyjskiej i brytyjskiej. Natomiast **Lucie Saicová Řimalová** prezentuje możliwości stylistyki multimodalnej, badającej tzw. teksty semiotycznie kompleksowe, które obok środków językowych zbudowane są także ze środków tekstotwórczych niejęzykowych.

Cztery pozostałe artykuły skupiają się na poszczególnych kategoriach stylistycznych. **Ondřej Sládek**, sięgając nawet do tekstów Jana Mukařovskiego, które nie były publikowane, stara się zrekonstruować jego rozumienie stylu. Dowodzi – wbrew ocenie K. Hausenblasa – że problematyką stylu zajmował się z wielu różnych stron (od strony semantycznej, językowej i tematycznej budowy dzieła, kompozycji). **Alena Bohunická** wraca do kategorii stylu funkcjonalnego, którą wprowadziła szkoła praska, wyznaczając również kanoniczny zestaw stylów funkcjonalnych. Autorka – wobec przemian rzeczywistości językowej i nowej o niej wiedzy – proponuje zmodyfikowaną w stosunku do tradycji klasyfikację tych stylów. Wśród dziesięciu wyróżnionych stylów znalazł się m.in. styl sieci społecznościowych i styl komercyjny. **Soňa Schneiderová** podejmuje problem potoczności (cz. *hovorovost*) w czeskim kontekście rzeczywistości językowej (także współczesnej) i jego obecności w lingwistyce. **Oldřich Uličný** również zajmuje się zagadnieniem funkcjonalnej dyferencjacji języka czeskiego. Wyróżnia środki językowe: standardowe (podstawowe i książkowe) oraz substandardowe (wyższe: *hovorové*, interdialektalne i tzw. *obecná čeština* oraz niższy substandard: dialekty terytorialne i socjalne).

Część II. księgi, zatytułowana *Stylistyka a syntax, lexikologie, gramatika* (s. 121–217), obejmuje siedem artykułów. Ich przedmiotem są konkretne zjawiska językowe. **Robert Adam** na podstawie *Korpusu korespondence Karla Havlíčka* (K. Havlíček żył w latach 1821–1856) analizuje użycie *verbum dicendi říci/říkat* oraz partykuły *prý/prej* o podobnej funkcji, zwracając uwagę na aspekt stylowy. **Jana Bílková** traktuje o zdaniach względnych rozwijają-

cych (cz. *vztazní věta pokračovací*), które – dawniej dyskredytowane – dziś są akceptowane (zwłaszcza w sferze komunikacji naukowej i publicystycznej) jako środek kondensacji tekstu. **Eva Hajičová** na podstawie komputerowego paralelnego korpusu angielsko-czeskiego interesuje się pozycją określeń czasu i miejsca (cz. *situční přísloveční určení*) w temacie i remacie zdania (cz. *základ a ohnisko výpovědi*), czyli w funkcji „kulisy” (element tematyczny) lub jako element rematu. **Ivana Kolařová** zwraca uwagę na dawniejsze i nowsze nominacje zuniwerbizowane (typu *dotykáč < dotykový mobil* ‘telefon komórkowy’). **Marie Kopřivová**, sięgając do Czeskiego Korpusu Narodowego, wydobyła i poddała interpretacji frazeologizmy somatyczne (typu *kroutit hlavou* ‘kręcić głową’), wprowadzające mowę niezależną (cz. *přímá řeč*) w tekstach publicystycznych oraz beletrystycznych (tłumaczonych i oryginalnych czeskich), a także mówionych. **Marie Mikulová** i **Jarmila Panevová** przedmiotem swego artykułu czynią opis form i funkcji – w tekstach mówionych i pisanych (wykorzystano korpusy jako źródło materiałowe) – przysłówkowych określeń przestrzennych (cz. *adverbiální určení prostorové*), realizowanych formalnie przysłówkiem, zdaniem podrzędnym i wyrażeniem przyimkowym (też imienną częścią mowy w określonym przypadku, bez przyimka). Wykorzystują w tym celu teoretyczne ramy funkcjonalnego opisu generatywnego. Rozdział zamyka artykuł **Jozefa Šimandla** poświęcony neologizmowi *zkázopravec* (odpowiednik ang. *doomsayer* ‘czarnowidz’).

Część III. *Stylistyka a umělecké texty* (s. 219–307) obejmuje sześć artykułów napisanych przez lingwistów. **Žaneta Dvořáková** analizuje antroponimy w żydowskich dowcipach z okresu międzywojennego (Autorka rozróżnia dowcipy prawdziwie żydowskie oraz dowcipy o Żydach), por. polski zbiór *A to pan zna* wydany przez J. Tuwima (1925). Najczęściej spotykane imiona to *Moric* i *Sara*, natomiast spośród nazwisk – *Kohn*. Trzy różne typy stylizacji – mówioności, nieformalności i Nieliterackości (cz. *něspisovnost*) – w tekstach artystycznych poddaje interpretacji **Petr Mareš**. Są one wzajemnie powiązane, a ich wzajemne proporcje zmieniają się wraz z rozwojem norm i konwencji artystycznego wyrazu. Do stylizacji mówioności, lecz w późnośredniowiecznej literaturze, sięga **Barbora Řezníčková**. **Petr Nejedlý** wraca do folkloru, do pieśni, i szuka ich stylowej specyfiki. Ten otwarty gatunek tworzy swoisty system werbalnych i muzycznych środków wyrazu i relacji między nimi. Cechują go sytuacyjność komunikacyjna, oralność, funkcjonalna dwoistość (zlewanie się procesu produkcji i reprodukcji) i przenikanie się ról nadawcy

i odbiorcy oraz brak świadomie ustalonych norm gatunkowych. Autor interesuje się zwłaszcza zacieraniem granic między podmiotami komunikacyjnymi – producentem i narratorem, odbiorcą i adresatem, a także między tymi podmiotami a podmiotami wewnątrztekstowymi (postaciami). Do popularnych piosenek sięga **Irena Vaňková** i podejmuje się, wychodząc od zawartych w nich struktur językowych, rekonstrukcji niesionego przez nie obrazu życia (odwołanie do lingwistyki kognitywno-kulturowej). Archaizmami w czeskim przekładzie z połowy lat 50. XX w. *Straconych złudzeń* H. De Balzaca zajął się **František Šticha**.

W części **IV. Stylistika a média tradiční a elektronická** (s. 309–411) **Martin Havlík** i **Lucie Jílková** skupiają się na analizie funkcji słowa *takže* w potocznych i medialnych rozmowach (na podstawie źródeł korpusowych), w których ma ono bardziej zróżnicowane użycia, niż wskazują to klasyczne gramatyki i słowniki objaśniające. **Alena Macurová** zajęła się blogiem o gotowaniu (takich czeskich blogów jest dziś około 250). **Kamila Mrázková** i **Jiří Homoláč** analizują intertekstowe nawiązania w twitterowych wypowiedziach czeskich dziennikarzy i polityków. Wskazują na najczęstsze pre-teksty i sposoby nawiązywania. **Pavla Odaloša** interesują telewizyjne programy wróżbiarskie (a także humorystyczne programy je parodiujące). Rozpatruje je ze względu na aspekt perswazyjno-manipulacyjny. **Daniela Slančová** interpretuje ze stylistycznego punktu widzenia telewizyjne komentarze zawodów z łyżwiarstwa figurowego. **Bronislav Stupňánek** nawiązuje do pięcioczynnikowego modelu osobowości człowieka (neurotyczność, ekstrawersja, otwartość na doświadczenie, ugodowość, sumiennosc), poszukując ich językowego wyrazu w nieformalnej pisemnej komunikacji i stosując przy tym językowe eksperymenty. **Jiří Zeman** przedmiotem swej analizy uczynił zainscenizowane (sztuczne) rozmowy radiowe.

W ostatniej części książki **V. Stylistika a institucionální komunikace** (s. 413–493) znalazł się blok sześciu artykułów. **Alena Černá** podejmuje analizę lingwistyczną, w tym stylistyczną, rękopiśmiennych wpisów Samuela Adama z Velslavína (1592 – zmarł po 1641) w „rodzinnym” *Kalendáře historickém*. **Klara Dvořáková** zajęła się pytaniami z zakresu stylistyki skierowanymi do Poradni Językowej Instytutu Języka Czeskiego Akademii Nauk Republiki Czeskiej (stworzono bazę danych *Dotazy z jazykové poradny*). **Jiří Homoláč** i **Tomah Sherman** interpretują fenomen „mówienia za innego” w przesłuchaniach Wietnamczyków z udziałem tłumacza Wietnamczyka, który przekładaną

treść kontekstualizuje, mówiąc za przesłuchiwanego. **Milada Hirschová** podjęła się analizy tematyczno-rematycznej werbalnych zadań w podręcznikach z matematyki. **Pavla Chejnová** poszukuje studenckich strategii komunikacyjnych w ich kontaktach z władzami wydziału i administracją uniwersytecką. Tę część zamyka artykuł **Petra Kaderki** poświęcony demonstracjom politycznym jako wydarzeniom komunikacyjnym i scenicznym, ściślej – demonstracji z 18 listopada 1989 r. w Ostrawie.

Księga jubileuszowa *Jak je důležité míti styl. Pocta Janě Hoffmannove* z jednej strony spełnia wymogi stawiane temu gatunkowi tekstów naukowych (o tym typie wypowiedzi, festschriftie z n. *Festschrift*, pisała Jubilatka parokrotnie, sama również autorsko wielokrotnie do nich pisała), z drugiej – ma pewne zindywidualizowane rysy. „Poetyka” książki narzuca Autorom bardzo ograniczone ramy objętościowe, co zmusza do wyboru niezbyt rozległego zagadnienia i/lub jego zwięzłego przedstawienia. Ponadto wybrany problem powinien w zasadzie pozostawać w związku z obszarem zainteresowań honorowanej osoby. Te dwa wymogi Autorzy z tomu poświęconego Jubilatce spełniają absolutnie. Ich teksty reprezentują wysoki poziom naukowy. Z konieczności jest to przede wszystkim stylistyka uprawiana z „dołu” – Autorzy koncentrują się na określonych zjawiskach stylowych i kategoriach stylowych, wykorzystując jako podstawę materiałową korpusy, których stworzono w lingwistyce czeskiej sporo i różnego typu. Zamieszczone teksty pokazują różnorodność zainteresowań w stylistyce czeskiej i słowackiej, choć nie dają jej pełnego obrazu – trzeba by dla pełności oglądu uwzględnić monografie, podręczniki itd. Uderzająca jest liczba i jakość intertekstowych odwołań do prac Jany Hoffmannovej. Nie są to odwołania zdawkowe, grzecznościowe. Pokazują szerokość zainteresowań Jubilatki i Jej rolę w lingwistyce. Księga jest więc nie tylko zewnętrznym, formalnym wyrazem hołdu składanego Osobie i Jej dokonaniom. Stanowi autentyczne świadectwo podziwu, uznania i szacunku.

STANISŁAW GAJDA*

* <https://orcid.org/0000-0002-2288-9723>, Uniwersytet Opolski, Polska, stgajda@uni.opole.pl.